

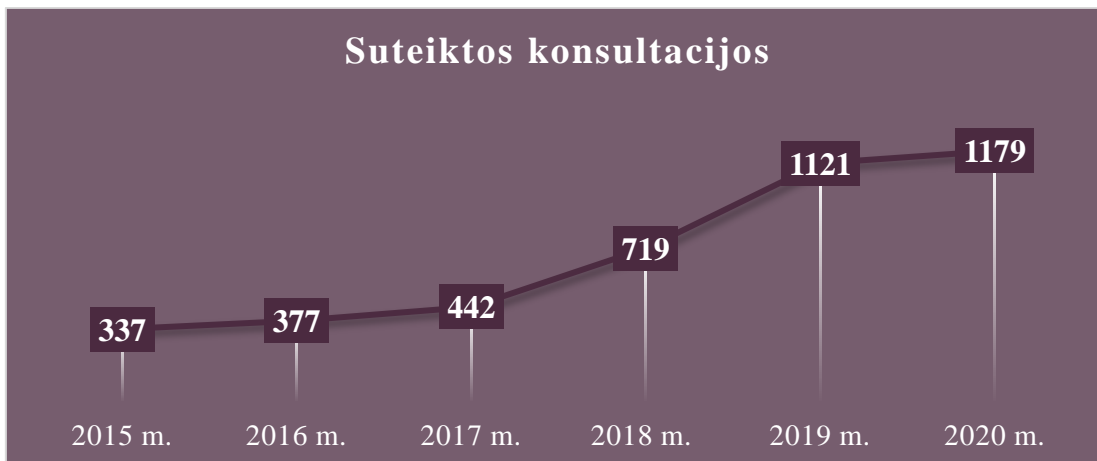
KONSULTAVIMAS IR INFORMAVIMAS

Į Tarnybą, kaip kompetencijas žiniasklaidos teisės ir žmogaus teisių apsaugos žiniasklaidos srityje telkiančią instituciją, kreipiamasi ne tik su skundais, bet ir su įvairiais paklausimais, prašymais suteikti konsultacijas bei informaciją visuomenės informavimo klausimais. Tarnyba stengiasi, kad šios paslaugos būtų kokybiškos ir prieinamos kuo platesniam visuomenės ratui. Tokiu būdu ne tik didinamas Tarnybos žinomumas visuomenėje, bet ir stiprinamas supratimas apie žmogaus teisių apsaugą žiniasklaidoje.

Tarnybos teikiamos teisinės konsultacijos yra efektyvi prevencinė priemonė siekinat išvengti pažeidimų, o kai pažeidimas jau padarytas – tai yra pirmas ir visiems prieinamas žingsnis į teisinę gynybą. Nereti atvejai, kai pakanka Tarnybos specialisto konsultacijos, kad būtų paskatintas pažeistos teisių ir pareigų pusiausvyros atstatymas. Taigi skundas nepateikiamas, sutaupoma laiko ir žmogiškųjų resursų, nes rezultatas pasiekiamas net nepradėjus administracinių procedūrų.

Konsultacijos į Tarnybą gali kreiptis kiekvienas asmuo, kuriam kyla klausimų dėl viešosios informacijos skelbimo, žmogaus teisių apsaugos, saviraiškos ir informacijos laisvės realizavimo visuomenės informavimo priemonėse. Konsultacijos teikiamos žodžiu (telefonu arba atvykus į Tarnybą), raštu, elektroniniu paštu. Dirbant karantino sąlygomis, 2020 m. kontaktinių konsultacijų Tarnyboje galimybė buvo labai apribota. Atsižvelgiant į tai, stengtasi plėsti kitų kanalų prieinamumą. Kiekvienas Tarnybos interneto svetainės lankytojas gali užduoti klausimą, palikti pastabą, pateikti pasiūlymą užpildydamas specialią formą, taip pat pateikti užklausą per Tarnybos Facebook paskyrą. Tarnybos atstovai kiekvienam operatyviai atsako, suteikia prašomą informaciją ar konsultaciją. Siekiame efektyviai patenkinti kiekvieno į Tarnybą besikreipiančio asmens teisėtus ir pagrįstus lūkesčius.

Per 2020 m. Tarnyba iš viso suteikė 1179 konsultacijas. Tai yra 5 proc. daugiau konsultacijų nei 2019 metais (2019 m. – 1121, 2018 m. – 719, 2017 m. – 442). Nors šis augimas nėra labai ryškus, tačiau ir toliau tęsiasi jau ne pirmus metus vyraujanti Tarnybos teikiamų konsultacijų skaičiaus didėjimo tendencija. Kaip ir praėjusiais metais, daugiausia dėmesio sulaukė Reglamento aiškinimo ir taikymo žiniasklaidos srityje klausimai. Tai sudaro apie du trečdalius visų teikiamų konsultacijų. Nors šis asmens duomenų apsaugos reformą įgyvendinęs Europos Sąjungos teisės aktas imtas taikyti dar 2018 m. gegužės 25 d., tačiau Tarnybos veikloje stebime, kad klausimų dėl situacijų, kai asmens duomenys tvarkomi žurnalistikos, akademinės, meninės ar literatūrinės saviraiškos tikslais, tik daugėja. Sudėtingėja ir situacijos. Pastebime, kad globaliame pasaulyje sudėtingėja teisiniai santykiai ir žiniasklaidos sferoje. Tai lemia informacinių technologijų, mokslo, inovacijų, žmonių pasaulėžiūros pokyčiai. Siekiant įveikti šiuos iššūkius ir užtikrinti kokybišką teisinių konsultacijų teikimą, Tarnybos specialistams būtina nuolat domėtis žiniasklaidos tendencijomis, sekti naujoves, gilintis į aktualiausių tarptautinių ir nacionalinių teismų praktiką. Konsultuojant vis dažnesni atvejai, kai reikalinga profesionali naujųjų informacinių technologijų veikimo analizė ir išmanymas.

Dažniausiai buvo užduodami klausimai, susiję su duomenų subjektų teisių visuomenės informavimo priemonių veikloje įgyvendinimu, asmenų filmavimu (fotografavimu) viešose vietose, renginiuose, ugdymo įstaigose, tokių atvaizdų viešu skelbimu, vaikų nuotraukų platinimu be tėvų sutikimo, asmens vardo, pavardės, atvaizdo, gyvenamosios vietos adreso, automobilio valstybinio registracijos numerio, informacijos apie asmens sveikatą skelbimu. Sugriežtinti asmens duomenų teisinės apsaugos reikalavimai išaugino didesnę poreikį konsultuotis dėl tinkamos sutikimo tvarkyti duomenis išraiškos formos, duomenų saugojimo trukmės, vaizdo stebėjimo ir neteisėto informacijos apie privatų asmens gyvenimą rinkimo bei viešinimo. Atsižvelgiant į tai, kad asmens duomenų tvarkymui žurnalistikos tikslais Reglamentas taikomas ne visa apimtimi, suinteresuoti asmenys dažnai teiraujasi dėl išimčių, kai teisė į asmens duomenų apsaugą derinama su saviraiškos ir informacijos laisve, sankcijų už duomenų tvarkymo pažeidimus ir pan.

Konsultuojant asmenis išryškėjo tendencija, kad asmens duomenų tvarkymo teisėtumo klausimai dažnai buvo keliami ne dėl žurnalistų, o su šia profesija nesusijusių asmenų, jų parengtos ir paskelbtos informacijos (socialinių tinklų paskyrų valdytojų, piliečių žurnalistikos atstovų, komentarų autorių ir pan.) atžvilgiu. Nors ir nebūdami žurnalistais, tokie asmenys yra laikomi viešosios informacijos rengėjais (skleidėjais), kuriems taip pat galioja duomenų apsaugos standartai.

Koronaviruso sukelta pandemija įtakojo Tarnybos teiktų konsultacijų specifiką, ypač per pirmuosius karantino mėnesius. Šiuo laikotarpiu asmenys labai dažnai konsultavosi su Tarnybos specialistais dėl padažnėjusių COVID-19 pacientų asmens duomenų skelbimo Lietuvos žiniasklaidoje. Informacija apie asmens diagnozę, sveikatos būklę, prognozes, gydymą yra laikoma žmogaus privataus gyvenimo dalimi, kurią viešai skelbti galima tik paties asmens sutikimu. Išimtis gali būti daroma tik aukščiausio lygio viešųjų asmenų atžvilgiu. Siekdami nepažeisti konstitucinės žmogaus teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą bei užtikrinti asmens duomenų apsaugą, viešosios informacijos rengėjai (skleidėjai) privalo neviešinti pacientų vardų, pavardžių, nuotraukų, kitų asmens tapatybę galinčių identifikuoti duomenų be jų pačių sutikimo. Su sveikatos informacija susijusių asmens duomenų viešinimas be asmens sutikimo yra laikomas grubiu privatumo/asmens duomenų tvarkymo pažeidimu, galinčiu sukelti ne tik etinę, bet ir civilinę atsakomybę. Gana dažnai pasitaikė ir klausimai dėl galimos dezinformacijos, panikos kėlimo informuojant visuomenę koronaviruso kontekste.

Kaip ir ankstesniais metais žurnalistai, viešosios informacijos rengėjai (skleidėjai) į žurnalistų etikos inspektorių dažnai kreipėsi prašydami konsultacijos, išaiškinimo dėl teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų ir teisės į duomenų apsaugą pagal Reglamentą

santykio. Ne tik Lietuvoje, bet ir kitose Europos Sąjungos valstybėse pastebima tendencija, kad neteisingai interpretuojant Reglamentą yra nepagrįstai ribojama žurnalistų teisė į informaciją, kai kalbame apie žurnalistinius tyrimus, susijusius su viešaisiais asmenimis. Priešingai savo prigimčiai, Reglamentas tapo valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų priedanga, siekiant išvengti žiniasklaidos dėmesio gvildenant viešąjį interesą tenkinančias temas. Žurnalistams atsisakoma suteikti prašomą informaciją motyvuojant tuo, jog tokia informacija yra apsaugos objektas pagal Reglamentą ir negali būti teikiama be atskiro duomenų subjekto sutikimo. Kiekvieną situaciją reikia vertinti individualiai, tačiau asmens duomenų apsauga ir Reglamentas negali būti naudojami kaip žurnalistų funkcijas, būtinas demokratinėje visuomenėje, atlikti trukdantis instrumentas.

Valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų atstovai į Tarnybą dažniausiai kreipėsi prašydami konsultacijų dėl duomenų teikimo žurnalistams galimybės, teiktinų duomenų apimties, žurnalistų sąvokos išaiškinimo. Daugiausia neaiškumų Teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų įstatymą įgyvendinančioms institucijoms kėlė vis labiau populiarėjančių laisvai samdomų žurnalistų (vadinamųjų freelancer'ų) ir piliečių žurnalistikos atstovų statusas bei jų teisė gauti informaciją, ypač susijusią su asmens duomenimis. Šiame kontekste pažymėtina, kad teismų praktika yra formuojama ta linkme, jog siekiant atsižvelgti į saviraiškos laisvės svarbą visai demokratinei bendruomenei, su ja susijusias sąvokas, įskaitant žurnalistiką, reikia aiškinti plačiai. Išimtis žurnalistikos veiklai nėra siejama su darbo teisiniais santykiais konkrečioje žiniasklaidos priemonėje ar profesiniu priklausymu žurnalistų profesinei organizacijai. Ji suteikiama kiekvienam asmeniui, įsitraukusiam į žurnalistikos veiklą.

Praeityje teisti arba kitaip teisėsaugos akirtyje atsidūrę asmenys labiausiai domėjosi teisės būti pamirštam realizavimo žiniasklaidoje galimybėmis. Visuomenės informavimo priemonės naudojami specifinėmis teisėmis, garantijomis ir išimtimis iš bendrų asmens duomenų apsaugos taisyklių. Nors teisė būti pamirštam yra įtvirtinta Reglamente, tačiau Lietuva šios teisės taikymui, kai asmens duomenys tvarkomi įgyvendinant saviraiškos ir informacijos laisvę, yra įtvirtinusi išimtį. Kai asmens duomenys tvarkomi žurnalistikos tikslu, Reglamento 17 straipsnis („Teisei būti pamirštam“) yra netaikomas. Net teistumo išnykimas nėra pakankama faktinė aplinkybė, galinti įpareigoti interneto svetainės valdytoją „pamiršti“ teistą asmenį. Lietuvos įstatymų leidėjas įtvirtino praktiškai absoliučią „teisės būti pamirštam“ išimtį Lietuvoje. Vienintelis atvejis, kai teisė būti pamirštam turi būti praktiškai realizuojama, yra tada, kai duomenų subjektas atšaukia sutikimą tvarkyti jo asmens duomenis ir toks sutikimas buvo vienintelis pagrindas tvarkyti jo duomenis. Svarbu pažymėti, kad sutikimo atšaukimas nedaro poveikio sutikimu pagrįsto duomenų tvarkymo, atlikto iki sutikimo atšaukimo, teisėtumui.

Konsultuojant asmenis iš esmės sprendžiami klausimai dėl tinkamos pusiausvyros tarp savo teisės siekiančių ginti asmenų teisių gynimo ir laisvės gauti ar skleisti informaciją. Susiduriančių teisių kolizija sprendžiama ieškant pusiausvyros.

Kiekvienas atvejis vertinamas individualiai, atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes. Esminiai kriterijai nustatant tinkamą pusiausvyrą yra tinkamas susidūrusių teisinių vertybių turinio konkrečioje situacijoje atskleidimas ir proporcingumo siekiamam tikslui principo pritaikymas. Konsultuojantys Tarnybos specialistai turi teisingai identifikuoti teisinę problemą, ją išanalizuoti ir, remdamiesi teismų praktikoje suformuota jurisprudencija, pateikti kvalifikuotą atsakymą.

2020 m. Tarnyba tęsė dar 2019 m. pradėtą informacinę kampaniją apie neapykantos kalbos reiškinių, jo atpažinimą ir prevenciją. Atsižvelgdama į didžiausią susidomėjimą keliančių klausimų srautus, Tarnyba nuolat papildo savo interneto svetainėje skelbiamą rubriką „Dažnai užduodami klausimai (DUK)“, pagal galimybes ir poreikį rengia bei skelbia viešas rekomendacijas, konsultacijas.

Tarnybos žinomumo, informacijos apie jos veiklą sklaidos visuomenėje didinimas yra vienas iš strateginių Tarnybos veiklos tikslų. Dėl nepakankamo Tarnybos finansavimo taip ir nepavyko įgyvendinti strateginio siekio Tarnybos komandą sustiprinti pasitelkiant profesionalų komunikacijos specialistą. 2020 metais bendradarbiaudama su Valstybine duomenų apsaugos inspekcija, kurios užsakymu „Spinter tyrimai“ atliko Lietuvos gyventojų tyrimą apie asmens duomenų apsaugą. Remiantis apklausos duomenimis, į klausimą „Ar teko girdėti apie Tarnybą?“ teigiamai atsakė 52 proc. respondentų.

Atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad apie Tarnybą daugiausia žino 30 – 39 metų, aukštąjį arba nebaigtą aukštąjį išsilavinimą turinčios moterys. Geriausiai apie Tarnybą yra informuoti vadovai, specialistai, tarnautojai, smulkūs verslininkai, mažiausiai – studentai, moksleiviai, namų šeimininkės. Šio tyrimo rezultatai leidžia daryti išvadą, kad Tarnybos teikiama nauda visuomenei, institucijos kuriama vertė, kokybiško ir profesionalaus darbo rezultatai, indėlis į demokratijos plėtrą Lietuvoje žinomi dar nepakankamai. Efektyvesnis informavimas apie Tarnybos veiklą, jos žinomumas visuomenėje, informuotumo skatinimas, komunikacijos su visuomene stiprinimas ir toliau išlieka strateginiu Tarnybos tikslu ir poreikiu.